

Kleopatra Selene II – królowa trzech światów

Rzym, lato 29 roku p.n.e. Na Forum Romanum zgromadził się tłum, aby oglądać potrójny triumf Oktawiana Augusta, młodego zwycięzcy, który pokonał Marka Antoniusza oraz Kleopatrę VII, królową Egiptu¹. W pochodzie, wśród bogactw i łupów wojennych idą także dzieci zwyciężonych, Aleksander Helios i Kleopatra Selene. Bliźnięta są dla Rzymian trofeami, żywymi dowodami na to, że trzy stulecia panowania dynastii Ptolemeuszy w Egipcie dobiegły końca².

Ta scena jest początkiem historii kobiety, która z niewolnicy stała się królową. Wychowana w Rzymie, gdzie uczono ją języka łacińskiego i greckiego, rzymskich obyczajów, historii i religii, mimo wszystko pozostała związana z kulturą matki i jej elementy wykorzystała później w swoim królestwie.

W niniejszym artykule postaram się pokazać, w jaki sposób Kleopatra Selene II tworzyła swój wizerunek „królowej trzech światów” – Egiptu, Rzymu i Afryki, łącząc tradycje tych trzech, na pozór sprzecznych ze sobą, kultur. Jej wizerunek przetrwał na monetach i w źródłach pisanych, jednak historia jedynej córki Kleopatry VII wydaje się być pomijana. Do napisania tego artykułu skłonił mnie właśnie brak szerszego omówienia Kleopatry Selene II, szczególnie jako władczyni, która łącząc różne tradycje stworzyła podstawy wielokulturowego państwa.

Dzieciństwo

Rzym rzadko zabijał zakładników, jeśli można było ich później wykorzystać jako pionki w większej grze politycznej. Oktawian mógł zabić dzieci Antoniusza i Kleopatry, lecz zamiast tego

1 J. Draycott, *Cleopatra's Daughter*, Londyn 2022, s. 113.

2 Cassius Dio, *Roman History*, LI, 21.

powierzył je swojej siostrze Oktawii³. Była ona w oczach Rzymu wzorem matrony – cnotliwej i oddanej rodzinie oraz państwu. To posunięcie miało więc znaczenie strategiczne i propagandowe oraz pokazywało, że triumf Rzymu jest słuszny i sprawiedliwy. Nie był to gest współczucia czy litości względem bliźniaków.

Źródła milczą na temat dzieciństwa Kleopatry Selene II w Rzymie, co prawdopodobnie świadczy o tym, że była taka, jak od niej oczekiwano⁴. Nie buntowała się i nie sprawiała kłopotów, czym pokazała, że posiada niezwykłą zdolność adaptacji.

Możemy się domyślać, że wychowując się razem z dziećmi Oktawii, poza standardowym wykształceniem, nauczyła się podstaw dyplomacji, zrozumiała powody zawierania sojuszy małżeńskich i zdobyła obycie w kulturze Rzymu. Na tych podstawach zbudowała później fundamenty swojego królestwa.

Małżeństwo z Jubą II

Około 25 r. p.n.e. August uczynił Jubę II królem Mauretanii, a Kleopatrze Selene wydał za niego za mąż⁵. Dla Augusta było to wygodne rozwiązanie. Dzięki osadzeniu na tronie Mauretanii dwojga egzotycznych, ale lojalnych wobec Rzymu władców, umocnił swoje wpływy w Afryce Północnej. Dla Selene była to

natomiast szansa na odzyskanie pozycji utraconej po śmierci matki.

Juba, syn króla Numidii, sam był w sytuacji podobnej do Selene. Jego ojciec został pokonany przez Juliusza Cezara, a on sam wychowany w Rzymie od najmłodszych lat⁶. Ich małżeństwo łączyło dwie historie pełne upokorzeń i utraty najbliższych, późniejsze wychowanie w stolicy imperium, a w końcu powrót na tron dzięki rzymskiej łasce⁷.

Selene jako współwładczyni

Selene nie była jedynie żoną władcy, lecz królową, która aktywnie uczestniczyła w ich wspólnym panowaniu. Pokazują nam to m.in. dowody numizmatyczne. Monety były wówczas nie tylko środkiem płatniczym, ale także pewnego rodzaju narzędziem propagandy.

Awers: portret Juby II z inskrypcją REX IVBA. Rewers: portret Kleopatry Selene II z inskrypcją ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ⁸.

3 Plutarch, *The Life of Antony*, 87, 1.

4 J. Draycott, *op.cit.*, s. 135.

5 Plutarch, *op.cit.*, 87, 1.

6 Plutarch, *The Life of Julius Caesar*, 55, 3.

7 J. Draycott, *op.cit.*, s. 156.

8 <https://en.numista.com/379376> (dostęp: 23.08.2025).

W świecie rzymskim rzadko podkreślano równość władzy małżonków. Monety z Caesarei pokazują jednak Kleopatrę Selene obok Juby II, często z jej własnym tytułem: ΒΑΣΙΛΙΚΚΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ. Stanowią więc one niezwykle czytelny dowód jej znaczącej pozycji w państwie.

Awers: portret Juby II z inskrypcją. Rewers: portret Kleopatry Selene II z inskrypcją⁹.

Na rewersach monet pojawiały się egipskie symbole i nawiązania do jej imienia: sierp księżyca, krokodyl i rośliny znad Nilu. Nie był to przypadkowy wybór, a świadomy zabieg. Ozdoby miały przypominać poddanym o jej królewskim pochodzeniu z rodu Ptolemeuszów – były „świadomą próbą utrzymania egipskiego dziedzictwa”¹⁰.

Awers: popiersie Kleopatry Selene z inskrypcją. Rewers: krokodyl¹¹.

Awers: Portret Juby II. Rewers: nakrycie głowy Izdy zwieńczone kłosami zboża po lewej stronie i sistrum po prawej¹².

Awers: portret Juby II. Rewers: gwiazda sześcioramienna nad sierpem księżyca z greckim napisem ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ¹³.

9 <https://en.numista.com/379550> (dostęp: 23.08.2025).

10 D.W. Roller, *Cleopatra: A Biography*, Oxford University Press, 2010, s. 312.

11 <https://en.numista.com/catalogue/pieces438582.html> (dostęp: 23.08.2025).

12 <https://en.numista.com/catalogue/pieces379486.html> (dostęp: 23.08.2025).

13 <https://en.numista.com/95507> (dostęp: 23.08.2025).

Jej wizerunek często przedstawia fryzurę Selene w stylu ptolemejskim, stylizowaną na wzór jej matki, z charakterystycznym kokiem lub upięciem na karku, czasem z pojedynczymi lokami przy twarzy.

Awers: portret Kleopatry Selene.
Rewers: byk¹⁴.

Na niektórych monetach widzimy też elementy afrykańskie, co mogło być symbolem jej własnej tożsamości jako królowej Mauretanii.

Awers: portret Kleopatry Selene z inskrypcją ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. Rewers: lew¹⁵.

Awers: portret Juby II. Rewers: słoń¹⁶.

Architektura

Nazwa stolicy państwa Juby i Kleopatry została zmieniona z dotychczasowego Iol na Caesareę, przypuszczalnie jako hołd dla Augusta i chęć udowodnienia ich lojalności wobec Rzymu¹⁷. W samej architekturze miast dało się jednak zauważyć również inne kultury. Poza tradycyjnym rzymskim forum, teatrem czy świątyniami, wybudowano m.in. Mauzoleum w Tipasa¹⁸, w którym prawdopodobnie spoczęli. Budynek symbolizuje wielokulturowość państwa, ma cechy architektury punickiej, egipskiej i greckiej.

W miastach takich jak Volubilis, Sala, Lixus i Banasa, które były ważnymi ośrodkami w Mauretanii, kolumny często łączyły w sobie rzymskie porządki architektoniczne, jak styl koryncki czy dorycki, z lokalnymi motywami dekoracyjnymi.

W Sala znaleziono kolumny z kapitałami ozdobionymi afrykańskimi symbolami, motywami roślinnymi

14 <https://en.numista.com/437883> (dostęp: 23.08.2025).

15 <https://en.numista.com/379454> (dostęp: 23.08.2025).

16 <https://en.numista.com/194959> (dostęp: 23.08.2025).

17 Strabo, *The Geography*, XVII, 3.12.

18 J. Draycott, *op.cit.*, s. 176.

i geometrycznymi, charakterystycznymi dla lokalnych tradycji¹⁹.

W Volubilis, jednym z najlepiej zachowanych miast w Mauretanii, kolumny były częścią budowli publicznych, takich jak świątynie czy łuki triumfalne. Mimo że wiele z tych struktur zostało zniszczone przez trzęsienia ziemi, w detalach takich jak ornamenty czy sam układ przestrzenny budynków, wciąż można dostrzec wpływ lokalnej kultury²⁰.

Religia i kult

W Caesarei znajdowała się świątynia Izdy, której budowę Selene zleciła być może, aby oddać hołd swojej matce, Kleopatrze VII. Powiązanie królowej z Izdą przypominało, że Selene pochodzi z rodu Ptolemeuszy, a jej autorytet jako władczyni nabierał sakralnego wymiaru.

W Mauretanii było również miejsce dla kultów lokalnych. Czczono takie bóstwa jak Abadir czy Aulisua (utożsamiany z Herkulesem), a także Draco, bóg-wąż znany z inskrypcji²¹. Zachowanie

i włączenie lokalnych bóstw do oficjalnego kultu państwowego pozwalało Selene i Jubie II umocnić swoją pozycję wśród miejscowej ludności.

Do tego dochodziły bóstwa rzymskie, których obecność była konieczna, aby podkreślić lojalność wobec imperium, oraz postać samej bogini Selene, po której królowa otrzymała swoje imię. Odwołanie do boskiej patronki symbolicznie wzmacniało jej indywidualne znaczenie w państwie.

Królowa trzech światów

Selene była dziedziczką Egiptu i na monetach czy w kulcie Izdy przypominała o swoim pochodzeniu z rodu Ptolemeuszy. Była jednak także sojuszniczką Rzymu, wierną Augustowi, bez którego przychylności jej tron byłby niczym. Wraz z mężem budowała miasta na wzór rzymski i utrzymywała pozytywne relacje z Imperium. Przede wszystkim była też afrykańską królową, władczynią Mauretanii i tę tożsamość pielęgnowała równie mocno, wykorzystując jej elementy w architekturze, sztuce, monetach.

Te trzy teoretycznie wykluczające się ze sobą światy Selene potrafiła doskonale połączyć. Dzięki temu Mauretania była postrzegana jako bogate, różnorodne kulturowo królestwo. Była córką Egiptu, wychowanką Rzymu i królową Afryki.

Historia Selene zniknęła w cieniu potężnych postaci, takich jak jej matka, a jednak w Mauretanii udało jej się stworzyć państwo stabilne i wielokulturowe.

19 M. Mugnai, *Architectural decoration at Sala (Chellah) and in Mauretania Tingitana: Punic-Hellenistic legacies, Roman official art, and local motifs*, [in:] *De Africa Romaque. Merging cultures across North Africa*, The Society for Libyan Studies, 2016, s. 219.

20 M. Mugnai, *op.cit.*, s. 217.

21 Ch.O. Tommasi, *Local Religions in Roman North Africa on the Eve of the Middle Ages*, "Revista de Historiografía" 36, 2021, s. 59–60.

Jej imię nawiązuje do księżycy, który jest jedynie odbiciem blasku słońca, a mimo to oświeśla noc. Tak samo jej życie odbijało potęgę Egiptu, Rzymu i Afryki, scalając je w jedno spójne królestwo. To właśnie ta umiejętność łączenia światów, odnalezienia między nimi równowagi i harmonii pozostaje jej największym dziedzictwem.

Bibliografia

- Dio Cassius, *Roman History*, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/cassius_dio/51*.html (dostęp: 20.08.2025).
- Draycott J., *Cleopatra's Daughter*, Londyn 2022.
- Mugnai M., *Architectural decoration at Sala (Chellah) and in Mauretania Tingitana: Punic-Hellenistic legacies, Roman official art, and local motifs*, [in:] *De Africa Romaque. Merging cultures across North Africa*, The Society for Libyan Studies, 2016.
- Plutarch, *The Parallel Lives. The Life of Antony*, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Antony*.html (dostęp: 20.08.2025).
- Plutarch, *The Parallel Lives. The Life of Julius Caesar*, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Caesar*.html (dostęp: 20.08.2025).
- Roller D.W., *Cleopatra: A Biography*, Oxford University Press, 2010.
- Strabo, *The Geography*, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/17C*.html (dostęp: 21.08.2025)
- Tommasi Ch.O., *Local Religions in Roman North Africa on the Eve of the Middle Ages*, "Revista de Historiografía", nr 36, 2021, s. 53–68, <https://e-revistas.uc3m.es/index.php/REVHISTO/issue/view/661/89> (dostęp 20.08.2025).